

УДК 94 (477)

## СТАНОВЛЕННЯ СЛОВАЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХІХ ст.)

Бевзюк Є. В. (Ужгород)

*Праця присвячена дослідженню факторів, що вплинули на процес становлення словацької нації. Цей процес як супроводжувався активізацією угорського національного руху, так і репрезентував культурно-національне явище, що не було замкнене у власному етносередовищі, а являло собою складне регіональне явище, в якому були задіяні як внутрішні, так і зовнішні етнокультурні чинники. Тому словацьке національне середовище в цей період досить часто схилялося до політичної мімікрії. Для створення та підтримки власної національної програми інтродукції в європейське цивілізаційне середовище словаки були змушені враховувати потужний фактор угорського соціокультурного оточення. Попри загальність національного піднесення в Європі словацьке населення все ж залишалося досить пасивною спільнотою з відносно низьким рівнем політичної активності, що відбилося на процесі становлення словацьких політичних форм.*

**Ключові слова:** Словаччина, угорці, культура, мова, будитель, етнос, нація, відродження, патріотизм, свідомість.

Національно-культурна діяльність словаків у першій половині ХІХ ст. – одна з найбільш наповнених етнокультурним змістом сторінок минулого цього народу Європи. Загалом цей названий період для словаків збігся з грандіозною епохою генезису капіталізму як соціально-політичної та соціокультурної системи.

*Актуальність* цього дослідження полягає в тому, що етновідроджувальні процеси ХІХ ст. відбувалися у словаків на широкому історичному тлі становлення національної ідеології народів Європи.

*Метою* дослідження є висвітлення перебігу, закономірностей і специфіки культурно-національного розвитку і цілісного процесу національного пробудження словацького народу у 40-х рр. ХІХ ст, що відбувалося в умовах соціокультурного тиску високоорганізованої угорської спільноти.

*Об'єктом* вивчення стало словацьке національне пробудження, а *предметом* наукового аналізу – вплив оточуючої соціально-політичної системи на процес становлення його організаційних політичних форм та національного інформаційного середовища.

Для досягнення основної мети дослідження автор вважав за необхідне вирішити низку наукових завдань, зокрема:

- аргументовано, науково логічно і взаємопов'язано викласти суть етнополітичної специфіки, що вплинула на процес становлення словацької нації;
- з'ясувати вплив угорського етнічного фактора на процес національного словацького пробудження;

- дослідити внесок окремих словацьких діячів у формування національних ідеологічних орієнтирів.

Дослідження словацької національної історії має сталі традиції і є предметом пильної уваги науковців. Відповідно, питання становлення принципу національності у словацькому середовищі, історичної ролі угорців, а точніше – угорського фактора, що впливав на формування національної словацької самосвідомості, є актуальним для ряду дослідників. Все це надало імпульс вивченню розвитку словацької національної ідеї та факторів, що вплинули на її емансипацію. Про це свідчать як дослідження вчених, так і численні доповіді із зазначеної проблематики, що виголошувалися на наукових конференціях [1; 2; 10; 11; 15; 16]. При цьому специфіка словацької національної емансипації, вплив на цей процес ідеї угорської політичної нації багато в чому пояснюють історичну особливість становлення словацької політичної нації і, відповідно, словацької державності. Але, незважаючи на значний науковий доробок, що містить дослідження явища словацького пробудження, фактори і специфіка цього процесу не отримали необхідного висвітлення в монографічній літературі, а представлені переважно науковими статтями [19-23; 30; 32].

Інтелектуальним проривом російської історико-славистичної школи в 90-ті рр. ХХ ст. у висвітленні ключових моментів етновеволюції слов'янства слід вважати ґрунтовну науково-теоретичну дискусію щодо сутності національного відродження у слов'янському світі, започатковану Інститутом слов'янознавства

і балканістики РАН. Деякими сучасними провідними російськими вченими переглядається і навіть береться під сумнів саме поняття «слов'янське національне відродження», порушується питання про наукову некоректність традиційного тлумачення національно-відроджувальних процесів XVIII-XIX століть у колишній радянській та сучасній російській і зарубіжній історіографії [12, с. 80-104]. Вони вельми аргументовано зазначають, що старі підходи виключають із цих процесів поляків, росіян, українців та білорусів, тому недоречно вести мову про загальнослов'янський характер «національного відродження» у XIX ст.

Науковий рівень вивчення проблеми національного відродження XIX ст. у сучасній українській історіографії залишається недостатнім. Загалом упродовж новітнього часу в колишньому СРСР та Україні славістика була представлена переважно працями культурологічного та мовознавчого характеру. Значний внесок у вивчення та популяризацію славістичної тематики внесли такі львівські славісти як В. Чорній, Л. Зашкільняк, М. Кріль, М. Крикун [13].

Становлення ідеології словацького національного руху напередодні «Весни народів» є цікавою темою насамперед з причини різновекторності впливів на цей процес різноманітних парадигм і доктрин. Наприкінці 30-х - на початку 40-х рр. XIX ст. словацька національна ідея з її іманентним розвитком перебувала у сфері впливу двох потужних доктрин – австрійства з його політикою германізації, спрямованою на формування гомогенної культурно-мовної спільності в рамках Австрійської імперії, та угорської ідеї політичної нації. Але при відзначенні впливовості наведених факторів на становлення словацького національного руху, безперечно, буде помилкою не згадати також ідею всеслов'янства, яка персоніфікувалася зі слов'янською цивілізацією і мала певний доктринальний вплив на свідомість таких словацьких лідерів як Павел Йозеф Шафарик, Ян Коллар, Людовит Штур.

У передреволюційні роки Словаччина залишалася однією з найбільш відсталих як в економічному, так і в правовому аспекті територій, що входили до складу Угорського королівства. Але саме в цей час відбувалося становлення історико-політичного досвіду, який з часом ліг до підвалин словацької державності. До того ж, на початку 1840-х рр. особливо помітним стає відставання у становленні організаційних словацьких політичних та інформаційних форм від схожих за функціональністю чеських та угорських. Тому поява словацької газети стала значною подією для подальшого розвитку національної ідеї.

Невипадково, що П. І. Прейс у листі І. І. Срезневському пише: «Штур, як я чув, отримав дозвіл на видання словацької газети. Це благодать і велика подяка від Бога» [27, с. 73]. При цьому штурівська «Словацька національна газета» («Slovenskje národnje novini»), що виходила протягом 1845-1848 рр., мала мізерний наклад (спочатку 400, а з часом 800 примірників) [34], а потенціальна читацька аудиторія, за статистичними даними Прейса, в той час становила вже 2,7 млн. етнічних словаків. Таким чином, національно-культурний ренесанс словацького населення «впирався» у духовну реальність Угорського королівства Австрійської імперії. Попри неабияку енергію словацьких діячів, їхня діяльність, яку було спрямовано на модернізацію народної свідомості, спроба емансипації цієї свідомості шляхом створення національної періодики на практиці являли собою надзвичайно важливі, однак маловідомі широкому загалу потуги. Тому відсутність попиту на словацьку періодику, а точніше, відсутність словацької читацької аудиторії надала М. Погодіну підставу безапеляційно заявити про антислов'янську політику австрійського уряду, що, на думку російського мандрівника, призвело до невдоволення, і ця «...злість продовжує зростати, оскільки слов'яни усвідомлюють свою зверхність над австрійцями як кількісно, так і якісно..., оскільки тупіше за австрійців немає людини в Європі» [28, с. 18]. Цитата відомого російського славіста лише підкреслила наявну актуалізацію словацького питання в імперії.

Домінуючою причиною в цьому процесі можна вважати втілення практики асиміляції словаків шляхом реалізації низкою угорських націоналістів програми «*natio hungarica*», яку неоднозначно оцінював навіть І. Сечені. Останній, виступаючи в Угорській академії наук, передбачливо закликав: «Не робіть іншим людям того, чого б ви не хотіли, щоб вони робили вам» [36, с. 146]. На практиці угорці, які територіально співіснували зі словаками, опинившись у силовому полі австрійства і всеслов'янських об'єднувальних тенденцій, розпочали рішучі дії, спрямовані на послаблення слов'яно-словацького фактора в Угорському королівстві. Погоджуючись із існуючим у науковій літературі твердженням про мадяризацію словацького етносу, а остання вважається ледь не головним фактором, що гальмував процес емансипації словацького народу й, відповідно, уповільнював становлення словацького національного руху в передреволюційне десятиріччя, автор вважає, що беззаперечне визнання мадяризації єдиною суттєвою причиною, що призвела до стримування політизації словацького національного руху, буде певним перебільшенням.

Достатньо навести слова з виступу відомого угорського політика-реформатора, письменника, людини, яка зробила значний внесок у справу піднесення національного почуття угорського народу, – І. Сечені. Він, закликаючи не підносити до рівня державної політики процес насильницької мадяризації словацького народу, застерігав угорських націоналістів: «Навіть якщо кождий буде розуміти та спілкуватися угорською мовою, це жодною мірою не означає, що він буде себе вважати угорцем» [36, с. 146]. У реальності словацько-угорські стосунки переживали періоди спаду і піднесення, які характеризувалися як пожвавленням, так і загостренням взаємних відносин. Генеза проблеми становлення національної словацької ідентичності в екзистенціальних умовах початку 40-х рр. XIX ст. своїм корінням сягає історії Словаччини. Остання ще в 1026 р. увійшла до складу Угорського королівства, а тому процес мадяризації словаків, навіть якщо брати до уваги їхнє національне пробудження, мав характер послідовної асиміляції переможеного народу народом-переможцем, що, до речі, відповідало європейській історичній практиці. Незважаючи на загальність національного піднесення в Європі, словацьке населення у 40-х рр. XIX ст. все ще залишалося досить пасивною спільнотою з відносно низьким рівнем загальної освіти, що одразу ж спало в око сучасникам. Невипадково М. А. Рігельман у листі до Штура пише, що словацький народ «з часом підійметься над іншими ... у тому я переконаний, що в наш час освіта є єдиною невід'ємною силою народу, яка рано чи пізно підійме його над іншими» [9, арк. 4-9].

Причину повільності словацької національної еволюції слід шукати в латентності конфлікту еліт – словацької та угорської, а стан їхнього сумісного етнополітичного простору значною мірою залежав від характеру, а точніше – відсутності якісних системних зв'язків усередині регіону сумісного існування. Колишня словацька регіональна еліта не витримала культурного натиску, який відчувала не з причини втрати свого статусу, а скоріше через зростання престижності угорськомовного середовища. Саме М. Погодін, реально відчувши стан національно-культурної індиферентності з боку словацької еліти, напише: «Шляхта майже повністю переродилася в німецьку, забула і презирливо ставиться до своєї мови, прийняла німецькі імена» [28, с. 19]. Тому до початку «Весни народів» на словацьких землях вже стабільно існувала білінгвістична ситуація, а слов'янське населення, незалежно від свого етнічного походження, використовувало як словацьку, так і угорську й німецьку мови. Невипадково, що словаки в передреволюційне десятиліття продовжували вважати своєю

батьківщиною Угорське королівство, а на запитання «Ким ти себе вважаєш?» досить часто ідентифікували себе угорцями. Навіть російський славіст П. І. Прейс після зустрічі з Л. Штуром у 1840 р. в листі до М. Куторги пише: «Цілком несподіваною для мене була зустріч у Галле з двома угорськими словаками» [27, с. 33]. А М. А. Рігельман про такого діяча словацького пробудження як Штур, говорить: «...Штур, будучи угорцем...» [8, арк. 4-9]. Все це давало підставу бюрократам перебільшувати статистичний відсоток угорського населення в регіоні, а наступним дослідникам з часом писати про масштабність слов'янської асиміляції в Угорському королівстві. В реальності на початок XIX ст. і майже до його середини чисельність етнічних угорців у королівстві стабільно становила близько 40%, а чисельність словацького населення сягала 15% [37, с. 15]. Загалом питання достовірності статистики щодо чисельності словаків у передреволюційні роки в історичній літературі можна віднести до дискусійної теми. Ряд дослідників дотримувалися думки про те, що статистика подавала необ'єктивні дані про чисельність словаків, внаслідок чого збільшувався відсоток угорського населення [5, с. 14-15]. На нашу думку, говорити про гальмування національної словацької інтеграції лише відповідним процесом мадяризації, спираючись при цьому на статистику, буде неправильно. У першій половині XIX ст. національна статистика практично не велася, що було досить логічним бюрократичним задумом, характерним для мультиетнічної Дунайської монархії. В документах державних установ національна ознака, як правило, обмежувалася констатацією віросповідання. Наприклад, Б. Аушвайс, досліджуючи фонди поліцейського управління Прессбурга, що сьогодні зберігаються в Угорському державному архіві, наводить документ, який містить список «осіб, які скомпрометували себе в період революції 1848-1849 рр.». У документі чиновник поліцейського відомства зазначив три позиції: вік, конфесію, сімейний стан [23]. Таким чином, національність як належність людини до певної етнічної спільності людей чиновником не визначалася. Національно-етнічна статистика в імперії Габсбургів бере свій початок лише з кінця 60-х рр. XIX ст., коли в результаті посилення національних рухів в Австрії з'явилася графа – місце народження та рідна мова.

З високою часткою достовірності можна стверджувати: спираючись лише на наявні статистичні дані першої половини XIX ст., вкрай важко об'єктивно висвітлити питання мадяризації словаків з причини бідності статистичних даних та відсутності сталої методики обліку національно-етнічного складу

багатонаціональних імперських держав. До цього часу в історичній науці не існує однозначного підходу до визначення критеріїв національності через дискусії навколо формулювання змісту базової основи: національність за мовним принципом чи за ознакою громадянства. Визначення базового принципу дозволить уточнити статистичну картину мадяризації слов'янського населення на словацьких землях та підтвердити або заперечити тезу окремих дослідників про легкість процесу мадяризації словаків [24, с. 782]. Хоча, на нашу думку, ризику повної асиміляції були піддані переважно словаки, які мешкали в містах. Цілком логічно, що жителі міст в основному були змушені «відтворювати» культурно-бюрократичні зразки центру, натомість мешканці сільської місцевості зберігали свої патріархально-побутові та мовно-культурні традиції. Про наявність такої стійкої тенденції писав у листі Штуру Срезневський. Російський славист змушений був констатувати, що у Братиславі «я залишився абсолютно один, і тим більше самотнім, що і мова людей для мене була незрозумілою, чужою» [35, с. 69]. Тому змушені констатувати, що напередодні революційних потрясінь процес мадяризації зачепив переважно словацьку шляхту, яка поповнила ряди угорського дворянства і майже повністю втратила свій етнонаціональний характер [6, с. 30]. Саме це і стало гальмівним фактором у становленні словацької національної ідеї. Крім того, практично всі словацькі міста також набули угорського побутового характеру та управлялися угорсько-німецькими бюрократами. Наприклад, до 1848 р. більш ніж 70% населення угорського Пешта, словацьких Кошиць і Братислави в якості офіційної мови використовували німецьку або керувалися бюрократичним сленгом, основу якого становила угорська мова [25, с. 261]. При цьому сфера використання словацької мови була надзвичайно вузькою. Сучасники відмічали, що «лише у Братиславі слов'яни слухають читання про себе своєю мовою, чесько-словацькою говіркою» [31, с. 53]. Таким чином, цілком не випадково, що етнонаціональна феодальна та духовна еліта, яка зазнала мадяризації, переважно ідентифікувала себе угорцями. Таких асимільованих словаків називали «мадьяронами», оскільки вони перейняли угорську мову та основні риси повсякденного життя угорців. У тогочасній літературі цей компромісний варіант словацького мімесису отримував схвальну реакцію та озвучувався тезою, згідно з якою «словаки є сприйнятливими, довірливими до інших та релігійними людьми... На відміну від хитрих румун» [36, с. 209]. Багато хто зі словацької шляхти навіть модифікували імена та прізвища на угорський лад (графська родина Сапарів, Сент-Іванів) і приховували у світському

товаристві своє словацьке походження [14, с. 75-76]. Загалом словацька шляхта та частина духовної еліти впродовж усієї своєї політичної історії у складі Угорського королівства були для імперського центру ідеальним партнером. У переважній більшості вони були готові до компромісу й надавали йому перевагу, що відповідало меті Габсбургів щодо розв'язання національних проблем імперії.

Думку про високий ступінь асиміляції словацької етнічної еліти поділяють О. В. Павленко, Г. Вебер. Вони вважають, що такі етнічними як «угорець» і «мадьяр» у передреволюційні роки несли різне змістове навантаження. Якщо перше поняття «угорський» поширювалося на все населення Угорського королівства і за змістом відповідало ідеї політичної нації, то етнонім «мадьяр» вбирав у себе насамперед етнокультурне значення [23]. До речі, задовго до О. В. Павленка і Г. Вебера з подібним тлумаченням поняття «угорець» виступали і австро-богемські аристократи, які вважали, що «угорцями, без зайвих забобонів відносно мови або національності, слід вважати «всіх підданих», оскільки в Угорщині реально мешкають словаки, мадяри, німці та інші народи» [38, с. 10-20]. Динаміка взаємовідносин між такими етнічними спільнотами як угорці та словаки призвела до утворення нового самоусвідомлення, в цілому ряду мешканців слов'янських територій відбулося переструктурування в системі етнічного світосприйняття. Процес мадяризації відчутно торкнувся і жителів Закарпаття. Дворянство, частина інтелігенції та духовенства частково мадяризувалися, перейнявши угорську мову і культурні традиції [26, с. 11]. У ряді комітетів Закарпаття мешкали чимало селян, які спілкувалися переважно угорською мовою, але ідентифікували себе русинами [3, с. 36]. В цілому словацьке селянство, на відміну від етнічної шляхти, все ж не було схильним до мадяризації, але у своїй масі переважно залишалося індіферентним як до словацького національного пробудження, так і до гасла утворення «*patio hungarica*» [9, с. 45-46]. «Мадьяронами» ідентифікувала себе та частина словаків Угорського королівства, яка за своїм соціокультурним і ментальним змістом була більше інтродукована до етнічних угорців; вони, як висловився після повернення з мандрівки слов'янськими землями О. Бодяньський, «подібно кожному народу, великому або малому, подібно кожній людині, поки ще не прийшли до власного самоусвідомлення...» [10, с. 20], до ідентифікації себе як частини слов'янства і словацького народу. Саме з цієї причини словацька етнічна еліта вже піддалася асиміляції або була інкорпорована до угорського суспільства, а тому, відповідно, не взяла участі в культурному та соціально-політичному русі свого народу. Цей

факт відрізняв словацьку еліту від чеської, адже в чеському національному процесі шляхта брала активну участь (достатньо пригадати прізвиська таких аристократів як Р. Кінській, Л. Тун, Я. Коловрат, Ф. Штернберк). Таким чином, у передреволюційне десятиріччя мав місце соціокультурний розкол словацького народу на словаків і мадяронів, на регіональних та імперських патріотів. Навіть про Л. Штура на допиті у справі про кирило-мефодіївців чиновник кийського генерал-губернатора М. А. Рігельман свідчив: «Будучи угорцем, він завжди називав Австрію деспотичною, Угорщину – вільною» [8, арк. 4-9]. Іншими словами, навіть вища словацька духовна еліта, незважаючи на стан її пробудження, залишалася амбівалентною, а тому в переважній більшості поміркованою.

Саме наведений чинник став причиною того, що словацька національна ідея була справою нечисленної духовної еліти на вузькому полі етносвідомих словаків, що з часом і визначило поміркованість народного словацького руху в революції 1848-1849 рр. Але тоді постає закономірне питання. Що стало фактором збереження й каталізатором ренесансу словацького етносу? На нашу думку, даючи відповідь на це питання, ми зобов'язані спиратися насамперед на джерела й на творчий доробок словацьких науковців. Вчені з Братиславського інституту суспільних проблем у своїй колективній праці дійшли висновку про те, що витoki формування словацького історичного досвіду державотворення необхідно шукати саме в патріотичній діяльності «молодих словацьких інтелектуалів, які були здебільшого виховані у празькому середовищі...», де з часом отримала розвиток ідея чехо-словацької взаємності. Словацьке питання було... наслідком... угорської політики, яка не допускала факту існування державотворчого словацького народу. Якщо до цього додати відсутність словацької політичної еліти й капіталу, а також той факт, що у словаків не було... практично жодних культурних і наукових установ, театрів, бібліотек, видавництва, і що на території нинішньої Словаччини не було культурного і політичного центру, а декілька письменників і публіцистів, по суті справи, асоціювалися з усією політикою, то не варто дивуватися тому, що готовність словаків до змін... була обмежена» [17, с. 11]. Підтвердження наведеного висновку сучасних словацьких політологів можемо знайти у словацьких будителів, які також вважали, що проблеми етнічного пробудження та витoki словацького ренесансу

полягали саме в певному відставанні соціокультурної площини від загальної регіональної тенденції розвитку. Невипадково, що Л. Штур, описуючи особисте враження від рівня організації та розвитку словацького національного середовища у 40-х рр. XIX ст., визнає наявність утиску з боку угорців. При цьому він зазначає: «В євангелічних школах продовжують розвиватися словацькі інститути, досяг успіху наш Братиславський Інститут... Цього року знову піднялися Інститути у Штявниці і в Прешеві... У Штявниці 50 слухачів. Також у Модров і в Левочі під керівництвом наших професорів старасться молодь у вивченні нашої мови..., чого ще кілька років тому в Словаччині не було» [35, с. 25-26]. Незважаючи на оптимістичний тон листа Л. Штура, цифра у 50 осіб є скоріше свідченням наявності словацького пробудження, аніж підтвердженням масштабності загальності етнічної словацької емансипації. Схоже враження про «зародковий стан» словацького національного руху залишають березневі 1843 р. листи В. О. Панова [7, с. 111-116], «Листи з Відня» М. А. Рігельмана [29, с. 199] та щоденник Ф. В. Чижова [33]. Їхні враження від стосунків зі словаками хоча й передані з оптимізмом, але все ж таки підтверджують, що національний словацький ренесанс був справою обмеженого кола інтелігенції.

Отже, процес становлення громадянської та національної словацької ідентичності в екзистенціальних умовах духовного пробудження супроводжувався активізацією угорського національного руху. При цьому потрібно зазначити, що культурно-національне пробудження словацького народу являло собою процес, який не був замкнений у власному етносередовищі, а становив складне регіональне явище, в якому були задіяні внутрішні етнокультурні чинники. Тому словацьке національне середовище, його орієнтири цього періоду досить часто схилилися до політичної мімікрії. Для створення та підтримки власної національної програми інтродукції в європейське цивілізаційне середовище словаки були змушені враховувати потужний фактор угорського соціокультурного оточення, а тому, попри загальність національного піднесення в Європі, словацьке населення у 40-х рр. XIX ст. все ж залишалось досить пасивною спільнотою з порівняно низьким рівнем політичної активності, що також відбилося на процесі становлення словацьких політичних форм та інформаційних органів, а з часом позначилося й на участі словацького населення в революції 1848-1849 рр.

1. Австро-Венгрия: Интеграционные процессы и национальная специфика. Посвящается 1000-летию Австрии и 1100-летию Венгрии. – М.: ИСБ РАН, 1997. – 462 с.
2. Австро-Венгрия: Опыт многонационального государства / Отв. ред.: Т. М. Исламов, А. И. Миллер. – М., 1995. – 383 с.
3. Василевский Л. М. Австро-Венгрия. Политический строй и национальные вопросы / Л. М. Василевский. – СПб.: Типография С. М. Проппера, 1906. – 463 с.
4. Венгерцы: чтение для народа / Сост. Ф. Ф. Пуцыкович. – СПб: Издание книжного магазина П. В. Луковникова, 1897. – 16 с. // Российская государственная библиотека. Отдел электронной библиотеки. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.rsl.ru/datadoes/doc\\_6058ca.pdf](http://www.rsl.ru/datadoes/doc_6058ca.pdf).
5. Водовозова Е. Н. Жизнь европейских народов. Жители средней Европы / Е. Н. Водовозова. – СПб., 1883. – Т. 3. – 684 с.
6. Воллан Г. А. Мадьяры и национальная борьба в Венгрии / Г. А. Воллан. – СПб., 1877. – 385 с.
7. Встреча с Европой. Письма В. А. Панова к матери М. А. Пановой из Центральной и Юго-Восточной Европы (1841-1843 гг.) / Сост.: Т. Ивantlyшынова, М. Ю. Досталь. – Братислава, 1996. – Русский текст. – 139+129 с.
8. Государственный архив Российской Федерации. – Ф. 109: Жандармские и полицейские учреждения. – Оп. 22. – Ед. хр. 81. – Ч. 12. – Л. 4-9.
9. Государственный строй и политические партии в Западной Европе и Североамериканских соединенных штатах / Под ред. Е. Смирнова. – СПб., 1907. – Т. 2. – 382 с.
10. Досталь М. Ю. Первая лекция О. М. Бодянского в Московском университете (24 сентября 1842 г.) / М. Ю. Досталь // Историография и источниковедение стран Центральной и Юго-Восточной Европы. – М., 1986. – С. 17-26.
11. Досталь М. Ю. И. И. Срезневский и его связи с чехами и словаками / М. Ю. Досталь. – М.: Институт славяноведения РАН, 2003. – 572 с.
12. Исламов Т. М. Средняя Европа в Новое время (XVIII в. - 1918 г.) / Т. М. Исламов, С. М. Фалькович // Институту славяноведения и балканистики – 50 лет. – М.: Индрик. – С. 80-104.
13. Криль М. М. Історія Словаччини: Навчальний посібник / М. М. Криль. – Львів: Видав. центр ЛНУ, 2006. – 264 с.
14. Крючков И. В. Славянский фактор в развитии Венгрии в последней трети XIX - начале XX вв.: Этнополитические, социальные и внешнеполитические аспекты: Дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.03 / Игорь Владимирович Крючков. – М.: РГБ, 2003. – 563 с.
15. Лаптева Л. П. История славяноведения в России / Л. П. Лаптева. – М.: Индрик, 2005. – 848 с.
16. Национализм и формирование наций: теории – модели – концепции / Отв. редактор А. И. Миллер. – М., 1994. – 424 с.
17. Опыт демократических преобразований: словаки / Составители: Мартин Бутора, Григорий Месежников, Мирослав Коллар. – Братислава: Институт общественных проблем, 2007. – 213 с.
18. Смирнов Л. Н. Людовит Штур и его время: (К 175-летию со дня рождения) / Л. Н. Смирнов, Е. Н. Масленникова // Материалы науч. сессии, 25 декабря 1990 г. – М.: Ин-т славяноведения и балканистики РАН, 1992. – 119 с.
19. Павленко О. В. Проблемы панславизма в Чехии и в России в первой половине XIX в. / О. В. Павленко // Нация и национализм в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. – М., 1991. – С. 98-105.
20. Павленко О. В. Концепция «нравственной политики» в чешском движении в XIX - начале XX веков / О. В. Павленко // Австро-Венгрия: Интеграционные процессы и национальная специфика. – М., 1997. – С. 53-68.
21. Павленко О. В. Панславизм: концепция панславизма в славистических исследованиях / О. В. Павленко // Славяноведение. – 1998. – № 6. – С. 43-60.
22. Павленко О. В. «Славянский фактор» в отношениях России и Австрии в 40-60-е годы XIX в. / О. В. Павленко // Славяно-германские исследования. – М., 2000. – Т. 1, 2. – С. 243-288.
23. Павленко О. В. Символы «свободы» в политических движениях народов Австрийской империи в 1848-1849 гг. / О. В. Павленко. 15 августа 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.nivestnik.ru/2001\\_2/8.shtml#\\_edn13](http://www.nivestnik.ru/2001_2/8.shtml#_edn13).
24. Первольф И. Мадьяры и восточный вопрос / И. Первольф // Вестник Европы. – 1877. – № 10. – С. 754-795.
25. Петерсон А. Венгрия и ее жители / А. Петерсон. – СПб., 1876. – 384 с.
26. Петров А. Об этнографической границе русского народа в Австро-Угрии, о сомнительной «венгерской» нации и о неделимости Угрии / А. Петров. – Пг., 1915. – 126 с.
27. Письма П. И. Прейса М. С. Куторге, И. И. Срезневскому, П. И. Шафарыку, Куршату и др. (1836-1846): Материалы к истории славяноведения. С предисловием В. И. Ламанского. – СПб: С. Худеков, 1892. – 116 с.

28. Погодин М. П. Письмо к Министру народного просвещения, по возвращении из путешествия по Европе в 1839 году / М. П. Погодин // Погодин М. П. Историко-политические письма и записки в продолжении Крымской войны. 1853-1856. – М., 1874. – 184 с.
29. Ригельман Н. А. Три поездки за границу / Н. А. Ригельман. – М., 1871. – 251 с.
30. Рокина Г. В. Теория и практика славянской взаимности в истории словацко-русских связей XIX в. / Г. В. Рокина // Славянское движение XIX-XX веков. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 2005. – С. 5-30.
31. Срезневский И. И. Публичные чтения о славянах / И. И. Срезневский // Денница. – 1843. – Год 2. – Ч. II.
32. Фрейдзон В. И. Идеологические основы национальных движений / В. И. Фрейдзон, Т. М. Исламов // Освободительные движения народов Австрийской империи. – М., 1988. – С. 217-277.
33. Чижова Ф. В. Дневник «Путешествие по славянским землям 1845 года» / Изд. Козьменко И. В. // Славянский архив. – М., 1958. – С. 257-258.
34. Bednar M. Slovenskije narodnje novini / M. Bednar, M. Bednarova. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stur.sk>. (Дата звернення: 21.11.2009).
35. Listy Eudovíta Štúra. Edícia Korešpondencia a dokumenty / Vladimír Matula. Národné literárne centrum, 1999. – Т. 4. – 338 s.
36. Sisa Stephen. The Spirit of Hungary: A Panorama of Hungarian History and culture. A WINTARIO PROJECT Ontario - Canada Published in the United States of America. 1990. – P. 146. / Stephen Sisa. Available online. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hungarian-history.hu/lib/hunspir/index.htm>.
37. The Hungarians: A Divided Nation / Borsody, Stephen. – New Haven: Yale Center for International and Area Studies, 1988. – 362 p.
38. Thun-Hohenstein Leo. Die Stellung der Slowaken in Ungarn / Leo Graf von Thun-Hohenstein. – Praga, 1843. – 63 s. (Электронна книга Google).
39. Weber G. Eotvos und die ungarische Nationalfrage / G. Weber // Sudosteuropaische Arbeiten, 64. – Munchen, 1966. – S.102-143.

## РЕЗЮМЕ

### СТАНОВЛЕНИЕ СЛОВАЦКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ (ПЕРВАЯ ПОЛОВИНА XIX в.)

**Бевзюк Е. В.** (Ужгород)

Работа посвящена исследованию факторов, оказавших влияние на процесс становления словацкой нации. Этот процесс как сопровождался активизацией венгерского национального движения, так и представлял собою культурно-национальное явление, которое не замыкалось в своей этнической среде. Словацкие лидеры этого периода довольно часто склонялись к политической мимикрии. На этапе создания и развития собственной национальной программы интродукции в европейскую цивилизацию словаки были вынуждены учитывать мощный фактор венгерского социокультурного окружения. При этом, несмотря на всеобщность национального подъема в Европе, словацкое население все же оставалось достаточно пассивным сообществом с относительно низким уровнем политической активности, что отразилось на динамике становления словацких политических форм.

**Ключевые слова:** этнос, нация, будитель, возрождение, венгры, Словакия, культура, язык, сознание, патриотизм.

## SUMMARY

### FORMATION OF THE SLOVAK NATION (FIRST HALF OF THE NINETEENTH CENTURY)

**E. Bevzyuk** (Uzhhorod)

The national and cultural activity of western Slavs at the end of the XVIII century – the beginning of the XIX century is one of the most significant periods of European Slavs from the point of view of ethnicity. The process of Slovak Slavonic revival as a symbiosis of Enlightenment and romanticism can be regarded as a process of ethnic modernization that took place at the end of the XVIII-XIX centuries. The author elucidates the specific character of cultural and national development and complete process of national revival of the Slovak in the specified period.

**Keywords:** national and cultural activity, ethnic modernization, national revival.